

ПОДСЕКЦИЯ 5.2 ГЛОБАЛЬНЫЕ И РЕГИОНАЛЬНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В УСЛОВИЯХ ДУХОВНОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ

ӘӨЖ 343.9.02

ТРАНСҰЛТТЫҚ ҚЫЛМЫС - ОРТАЛЫҚ АЗИЯ АЙМАҒЫНДАҒЫ ҚАУІПСІЗДІККЕ ҚАТЕР РЕТІНДЕ: ЕСІРТКІНІҢ ЗАҢСЫЗ АЙНАЛЫМЫНЫҢ МЫСАЛЫНДА

Абду Мирас Сейфуллаұлы
miras.abdu.1777@gmail.com

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Халықаралық қатынастар факультеті
Аймақтану кафедрасының 1 курс магистранты, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі - Р.М. Таштемханова

Аннотация. Зерттеу мақсаты трансұлттық қылмыс мәселесін Орталық Азия аймағындағы қауіпсіздікке қауіп ретінде қарастыру. Мақалада трансұлттық қылмыстың түсінгі мен түрлері қарастырылады. Атап айтқанда, автор Орталық Азия өңіріндегі есірткінің заңсыз айналымы, олардың қозғалу бағыттарына, сондай-ақ биліктің қылмыстың осы түріне қарсы күресі мәселесіне баса назар аударады. Зерттеу көрсеткендей, өңір елдері билігінің заңды түрде күресіне қарамастан, есірткінің заңсыз айналымы трансұлттық қылмыстың бір түрі ретінде елеулі мәселе болып табылады, сондай-ақ Орталық Азия өңірі елдерінің қауіпсіздігіне бірінші кезекте қауіп төндіреді.

Зерттеуде автор саяси және сараптамалық әдістерді қолданды.

Бүкіл әлемде ұйымдасқан қылмыс трансұлттық сипатқа ие. Жаңа ХХІ ғасырдың қарсаңында трансұлттық ұйымдасқан қылмыс өзінің ауқымы жағынан да, жойқын әсерінен де бүкіл адамзаттың қауіпсіздігіне нақты қауіп төндірді. Сонымен бірге, бұл құбылыс жаһандық сипатқа ие, одан бірде-бір мемлекет, бірде-бір аймақ сақтандырылмаған. Тез өсіп келе жатқан трансұлттық ұйымдасқан қылмыстың қауіп-қатерінің ауқымы мен дәрежесін барабар бағалау қажет.

Трансұлттық қылмыс халықаралық қылмыс субъектілерінің арасында жеке топ болып табылады. Бұл санатқа әр түрлі елдердегі және басқа аймақтардағы «өкілдіктеріне» сүйенетін қылмыстық ұйымдар мен қауымдастықтар кіреді. Мұндай қылмыстық құрамалар жоғары деңгейдегі ұйымшылдықпен, непотизммен (немесе этникалық тамырлармен), басқа мемлекеттердің қылмыстық құрамаларымен ұлтаралық байланыстармен, тар корпоративті мақсаттардың болуымен, жоғары бейімделушілікпен, икемділікпен, үздіксіз жұмыспен, ауқымдылықтың жаһандықтығымен, құрылымдық ұқсастығымен сипатталады. Көптеген сарапшылар трансұлттық қылмыс пен ауқымдылығы, құрылымы, ұйымдастырылуы, экономикалық операциялары және т.б. бойынша ірі заңды корпорациялар арасында ұқсастық жасайды. Трансұлттық қылмыстық топтар жоғары табысты қызметтің кең ауқымы мен ауқымын қолдана отырып, үлкен қаржылық ресурстарды басқарады. кейбір мемлекеттердің ЖІӨ көлемі бойынша үлкен.

Трансұлттық ұйымдасқан қылмыс - бұл ақпараттың, ақшаның, физикалық объектілердің, адамдардың және т.б. елеулі экономикалық пайда алу үшін, сондай -ақ сыбайлас жемқорлық, зорлық -зомбылық және әр түрлі қылмыстық сот төрелігі жүйесіндегі елеулі айырмашылықтарды пайдалану арқылы әлеуметтік бақылауды тиімді түрде болдырмау үшін бір немесе бірнеше шет елдердегі қолайлы нарықтық жағдайды пайдалану мақсатында мемлекеттік шекарадан өтетін материалдық және материалдық емес активтер елдер. Трансұлттық қылмыс - бұл күрделі құрылымы бар қылмыстық

топтардың (қауымдастықтардың) қызмет етуінде көрінетін, бірнеше мемлекеттердің аумағында көрініс табатын, заңсыз кірістер мен артық пайда алу үшін қолайлы нарықтық жағдайды қолдана отырып, әлеуметтік қауіпті құбылыс.[1]

С.В. Максимовтың пікірінше, трансұлттық қылмыс - бұл жауапкершілігі халықаралық актілерде немесе ұлттық қылмыстық заңнамада көзделген екі немесе одан да көп мемлекетке немесе осындай мемлекеттердің заңды (жеке) тұлғаларының мүдделеріне зиян келтіретін қылмыстардың жиынтығы.[2, б. 22]

Трансұлттық сипаттағы қылмыстарға кейбір мемлекеттердің басқаларына қарсы агрессиясы, апартеид, геноцид, экоцид, жаппай қырып-жоятын қару қолдану, тыңшылық, нәсілшілдік, неонацизм, шовинизм, сепаратизм, терроризм жатады. Осы бағыттағы басқа қылмыстардың ішінде[3]:

- 1) есірткі мен қарудың заңсыз айналымы;
- 2) заңсыз көші -қонды ұйымдастыру;
- 3) мұнай, газ, ағаш, асыл тастар мен металдарды заңсыз жеткізуге байланысты қылмыстар;
- 4) адам саудасы (жезөкшелікпен айналысуды ұйымдастыру);
- 5) автокөліктерді ұрлау және контрабанда;
- 6) тарихи -мәдени құндылықтарды заңсыз әкелу (әкету);
- 7) халықаралық экономикалық қызмет саласындағы қылмыстар;
- 8) қылмыстан түскен табысты заңдастыру;
- 9) компьютерлік және ақпараттық технологияларды қолданумен жасалған қылмыстар;
- 10) авиация, теңіз, теміржол және басқа көлікті басып алу (қарақшылық);
- 11) жалған ақша жасау.

Трансұлттық ұйымдасқан қылмыс тоқтап қалмайды; бұл үнемі дамып келе жатқан сала, ол нарықтарға бейімделіп, құқық бұзушылықтың жаңа түрлерін жасайды. Қысқасы, бұл мәдени, әлеуметтік, тілдік және географиялық шекаралардан асып түсетін және шекаралар мен ережелерді білмейтін заңсыз сауда. Есірткінің заңсыз айналымы қылмыскерлер үшін ең тиімді қызмет болып қала береді, оның айналымы 320 миллиард долларға бағаланады. 2009 жылы ЮНОДК кокаин мен опийдің әлемдік нарықтарының құнын сәйкесінше 85 миллиард және 68 миллиард долларға бағалады. Адам саудасы-бұл халықаралық қылмыстық әрекет, онда ерлер, әйелдер мен балалар жыныстық немесе еңбек қанауына ұшырайды. Сандар әр түрлі болғанымен, 2005 жылы Халықаралық еңбек ұйымының (ХЕҰ) бағалауы бойынша адам саудасының құрбандарының саны кез-келген уақытта шамамен 2,4 миллион болды, ал пайда шамамен 32 миллиард долларды құрады. Алайда, ХЕҰ-ның мәжбүрлі еңбек саласындағы жалпы тенденцияларын неғұрлым жаңа және дәл бағалауы проблеманың ауқымы әлдеқайда кең екенін көрсетеді. Еуропада адам саудасы, негізінен әйелдер мен балалар, жыныстық қанаудың жалғыз мақсаты жылына 3 миллиард доллар әкеледі, кез-келген уақытта 140 000 адамға әсер етеді, жыл сайын 70 000 адам құрбан болады. Мигранттарды заңсыз әкелу-бұл қылмыстық желілерді, топтар мен маршруттарды қолдана отырып, адамдар бүкіл әлем бойынша қозғалатын жақсы ұйымдастырылған қызмет.

Ең қуатты трансұлттық қылмыстық ұйымдардың қызметі есірткі таратумен байланысты. Америка Құрама Штаттары, БҰҰ және халықаралық қаржы ұйымдарының бағалауы бойынша, бұл қылмыстық бизнес жыл сайын 300 миллиардтан 500 миллиард долларға дейін заңсыз табыс әкеледі. БҰҰ сарапшыларының бағалауы бойынша, әлемде 185 миллион адам есірткі қолданады, бұл 15 және одан жоғары жастағы әлем халқының 4,3% құрайды.

Азия аймағындағы бірқатар елдерде есірткі тасымалымен халықаралық есірткі тасымалдаушы топтар айналысады. Амфетамин түріндегі стимуляторларды өндіру және сату, каннабис өсіру, апиын өндіру және тарату күрделі мәселе болып қала береді. Орталық Азия үкіметтері заңсыз есірткіге деген сұраныс пен ұсынысты азайту үшін бірлесіп жұмыс істеуде.

Ауғанстан каннабис заңсыз өсірілетін негізгі елдердің бірі болып табылады. Каннабисті кең көлемде заңсыз өсіру Ауғанстанның 34 провинциясының 17-де жүзеге асырылады және мұндай өсіру 10 мыңнан 24 мың га-ға дейін жүзеге асырылады, бұл Ауғанстандағы бір аумақтан каннабис шайырының шығуы өте жоғары (әр гектардан шамамен 145 кг). Ауғанстанда апиын көкнәрін өсіру көлемі 2011 жылдан 2017 жылға дейін өсті. Ең биік көрсеткіштер 2013 жылы (209 000 га), 2014 жылы (224 000 га), 2016 жылы (201 000 га) және 2017 жылы тіркелді (328 000 га). 2015 жылы шағын өсім байқалды. 2010 жылдан 2017 жылға дейін Солтүстік Ауғанстанда жалпы ауданы егіс алқаптары өсті, дегенмен бастапқыда бұл аймақта апиын көкнәрі аз өсірілді. Солтүстік Ауғанстандағы егіс алқабы 2016 жылғы 14 249 гектардан 51 гектарға дейін өсті 2017 жылы 310 га. Джаузжан провинциясында бұл көрсеткіш 690 пайызға, Балхада – 480 пайызға, Сари-Пул провинциялары - 100 пайыздан астам және Бадахшанда - 30 пайыздан астам.[3]

Ауғандық опиаттардың заңсыз саудасы Латын Америкасынан басқа әлемнің барлық аймақтарына қауіп төндіреді. Ауғанстандағы өндіріс орталықтарынан апиындарды дүние жүзіндегі тұтыну нарықтарына жеткізу жақсы дамыған маршруттарсыз және жергілікті және халықаралық қылмыстық топтардың қолдауынсыз мүмкін емес. Есірткі тасымалының бағыттары географиялық жақындық, логистика, пайда мен тәуекел арақатынасын қоса алғанда, бірақ олармен шектелмей, бірқатар себептерге байланысты қалыптасады. Ауғанстаннан опиаттарды тасымалдаудың үш негізгі бағыты анықталды[4]:

-Батыс және Орталық Еуропаға Иран Ислам Республикасы мен Түркия арқылы және Оңтүстік-Шығыс Еуропа арқылы өтетін «Балқан бағыты»;

-Пәкістан және Иран Ислам Республикасы арқылы Парсы шығанағы елдеріне, Африкаға, Оңтүстік Азияға және аз дәрежеде Оңтүстік-Шығыс Азияға, Океанияға және Солтүстік Америкаға өтетін «Оңтүстік маршрут»;

-Орталық Азия арқылы өтетін және Ресей Федерациясына апаратын «Солтүстік маршрут.»

Солтүстік бағыттың көп бөлігі Ауғанстаннан Орталық Азияға және Орталық Азиядан Ресей Федерациясына дейін құрлық арқылы өтеді. Орталық Азия мен Ресей Федерациясының арасында мыңдаған шақырым автомобиль және темір жолдарды қамтитын дамыған көлік желісі бар.

Орталық Азияның барлық елдері дәстүрлі түрде ауылшаруашылық өнімдері сияқты заңды тауарлардың орасан зор көлемін жеткізудің соңғы нүктесі болып табылатын Ресей Федерациясымен тығыз сауда қарым-қатынастарын сақтайды немесе Қара теңіз мемлекеттеріне бағытталған маршруттар үшін транзиттік ел ретінде әрекет етеді. Қарапайым тауарларды тасымалдау сияқты есірткіні заңсыз тасымалдау үшін де бірдей инфрақұрылымдар қолданылады.

Соңғы жылдары Түркіменстан мен Иран, Тәжікстан мен Ауғанстан, сондай-ақ Қазақстан, Қырғызстан және Қытай арасындағы көлік желісі жақсарды. Осылайша Орталық Азиядан Азия мен Таяу Шығысқа көшу оңай болды. Нәтижесінде 2011-2019 жылдар аралығында Орталық Азияда ұсталған героин жөнелтілімдерінің 85 пайыздан астамы құрлық арқылы, басым бөлігі автокөлікпен жеке көліктермен тасымалданған. Есірткі заттарды әуе және теңіз арқылы тасымалдау, сондай-ақ оларды пошта арқылы тасымалдау іс жүзінде пайдаланылмайды. Ресей Федерациясы халқының басым бөлігі автомобиль және темір жолдардың тығыз желісімен ерекшеленетін елдің батыс бөлігінде шоғырланған.[5]

Айтарлықтай ауытқуларға қарамастан, жалпы Орталық Азиядағы апиындарды алу көлемі жаңа мыңжылдықтың алғашқы онкүндігінде төмендеу үрдісін көрсетті, одан кейін соңғы жылдары тұрақтандыру байқалады. Орталық Азияда героинді алу көлемінің төмендеуін Солтүстік Ауғанстанда апиын өндірісі көлемінің төмендеуімен түсіндіруге болады, бұл жаңа мыңжылдықтың бірінші онжылдығының соңында Орталық Азияға, тікелей немесе транзитпен, сондай-ақ Ресей Федерациясына апиындарды тасымалдау көлемінің төмендеуіне әкелуі мүмкін. Бұл жағдайды соңғы бес жыл ішінде (апиын бойынша наркологиялық қызметтердің деректері негізінде) төмендеу үрдісімен өңірде апиындарды тұрақты тұтынумен түсіндіруге болады. 2005 жылдан бастап апиын мен апиын көкнәрін алу көлемінің төмендеуі және таяудағы тұрақтандыру Орталық Азия елдерінде апиын ішкі өндірісінің төмендеуін көрсетеді. 2011-2019 жылдар ішінде Орталық Азияда апиынды алудың ресми мәліметіне түскендер, орташа саны жылына 2,3 тонна героинді алу көрсеткіштерінен асып түсті (орташа саны жылына 1,7 тонна). Орталық Азиядағы героин алуларының географиялық таралуы Тәжікстан мен Ауғанстан арасындағы шекара кезінде, сондай-ақ Ферғана алқабында (Тәжікстан, Қырғызстан, Өзбекстан) және Алматы ауданындағы оңтүстік шекара маңындағы Қазақстанда алулардың шоғырлану аймақтарын көрсетеді. Сонымен қатар, героин концентрациясының кейбір бағыттарын Өзбекстанда, Тәжікстанмен шекаралас жерде табуға болады. Ақырында, кейбір алып қоюлар Қазақстан мен Ресей Федерациясы арасындағы шекара бойында тіркелген.[6]

Қазақстанда 2011-2019 жылдар кезеңінде алынған апиындардың саны Тәжікстаннан кейінгі Орталық Азиядағы екінші ең көп болды, бұл Орталық Азиядағы барлық апиындардың 26% - ын құрады. 2011 және 2015 жылдар аралығындағы кезеңде Қазақстандағы героинді алу негізінен Қырғызстанның маңында орналасқан аудандарда, сондай-ақ Ресей Федерациясымен шекаралас кейбір аудандарда тіркелді. Героинді алу көлемінің серпіні жалпы Орталық Азиядағы сияқты схемаларға сәйкес келеді: 2008-2011 жылдар кезеңінде құлдырау, одан кейін өсу үрдісі байқалады. Апиын мен апиын көкнәрін алу 2005 жылы әлі де маңызды рөл атқарды, бұл салмақ бойынша барлық апиын алудың жартысынан көбін құрады, бірақ 2015 жылға қарай олардың үлесі өте аз болды. 2005-2015 жылдар кезеңінде апиын мен апиын көкнәрін алу көлемінің төмендеуі апиынның ішкі өндірісі мен тұтынуы да төмендейді деп болжауға мүмкіндік береді. Соңғы жылдары Қырғызстанның маңында орналасқан өңірлерден апиын алу туралы хабарланды.

Қорытындылай келе, трансұлттық ұйымдасқан қылмысты екі немесе одан да көп мемлекеттердің азаматтарынан немесе азаматтығы жоқ адамдардан тұратын, ұйымдасқандығы, иерархиясы мен құрылымы әртүрлі дәрежедегі, трансұлттық байланыстарды пайдалана отырып жүзеге асырылатын ұйымдасқан қылмыстық әрекеттің күрделі түрлерімен, оның ішінде сыбайлас жемқорлықпен сипатталатын қылмыстық құрылымдардың қызмет етуін анықтауға болады. экономикалық пайда алу мақсатында қылмыстық әрекеттерді жоспарлаудан, жасаудан немесе жасаудың салдарын екі немесе одан да көп мемлекеттердің аумағында таратудан, сондай-ақ аса жоғары пайда түрінде барынша көп пайда алуға мүмкіндік беретін жағдайлар жасаудан тұратын байланыстар.

Ал егерде заңсыз есірткі айналымына келетін болсақ, жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, "Солтүстік бағыт" бойынша опиаттар негізінен героин түрінде Ресей Федерациясына жеткізіледі. Орталық Азия елдері-маңызы аз нарықтар және "солтүстік бағыттағы" транзиттік елдер. 2011-2015 жылдар аралығында Ауғанстаннан "солтүстік бағыт" бойынша жыл сайын 42,5 тоннадан 74,5 тоннаға дейін таза героин өткізілді. Алайда, бағалау әдістеріндегі айырмашылықтар бұл деректерді 2012 жылы БҰҰ ЕҚБ жариялаған алдыңғы бағалаумен барабар салыстыруға мүмкіндік бермейді. Алулар туралы деректер 2011 жылдан бастап 2015 жылға дейінгі кезеңде "Солтүстік маршрут" бойынша апиындарды тасымалдау көлемінің тұрақты қысқаруын көрсетеді. 2011 жылдан 2015 жылға дейін

Ауғанстанда опиаттар аз тәркіленді. Сол кезеңде Орталық Азия елдерінде бұл көрсеткіш өзгерген жоқ. Ресей Федерациясында тәркіленген героин көлемі 2011 жылдан 2014 жылға дейін өсті, содан кейін 2015 жылы азайды. Ауғанстаннан Ресей Федерациясына героин тасымалдаудың негізгі бағыты Тәжікстан, Қырғызстан және Қазақстан арқылы өтеді. Кейде оны "солтүстік-шығыс бағыт" деп атайды. Тағы бір маңызды, бірақ аз танымал маршрут Ауғанстан, Тәжікстан, Өзбекстан және Қазақстан арқылы өтеді. Ол "Орталық маршрут" деп аталады. Бұл бағыттар уақыт өте келе өзгереді: мысалы, оның кейбір тармақтары Ауғанстаннан Орталық Азия елдеріне Тәжікстанды айналып өтеді. Үшінші, "солтүстік-батыс" бағыты Ауғанстан мен Түрікменстанды байланыстырады. Опиаттарды тәркілеу туралы жаңа мәліметтердің болмауына байланысты бұл бағыт белсенді түрде қолданылады деп толық сеніммен айту мүмкін емес, бірақ ол әлі де жұмыс істей алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Щерблякина И. В., Звягинцев В. В. Транснациональная организованная преступность как угроза безопасности государств — участников Содружества Независимых Государств: некоторые проблемы теории и практики // *Пространство и время*. 2014. № 4 (18).
2. Максимов С.В. Краткий криминологический словарь. – М.: Юристъ, 1995. – 32 с.
3. Ианни Ф. Формирования транснациональной преступности: структура. М., 2012.
4. МБН/УНП ООН, «Обзор производства опия в Афганистане» за 2015 год.
5. Князев, А.А. Маршруты афганских наркотиков // *Азия и Африка сегодня*. – М., 2011. – № 10 (567). – С. 39-43
6. К. Филан, «Сила мака: самое опасное растение природы на службе у человека» (Рочестер, Park Street Press, 2011 г.), с.

УДК 343.35

АНТИКОРРУПЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В СТРАНАХ ЕАЭС

Айдаркожин Мыхтыбек Абаевич

aidarkozhin.m@gmail.com

Магистрант факультета международных отношений кафедры регионоведения ЕНУ им.

Л.Н.Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

Научный руководитель – Оспанова А. Н.

В странах ЕАЭС за все время с момента обретения ими независимости была принята довольно объемная нормативно-правовая база по борьбе с коррупцией. Однако, тем не менее, широко известно, что в большинстве стран постсоветского пространства имеется высокий уровень коррупции. Об этом говорит и индекс восприятия коррупции. Чем выше индекс, тем лучше ситуация в стране касательно коррупции. Среди стран ЕАЭС, по состоянию на 2021 год наивысшее место занимает Армения – 58-е место. Далее идут Беларусь – 82-е место, Казахстан – 102-е место, Россия – 136-е место и Кыргызстан – 144-е место из 180 государств.

Хотя в целом, в этих странах законы соответствуют международным стандартам, имеют свою эффективность, масштабность и системность. Но на базе самой ЕАЭС увы нет международного закона, направленного на борьбу с коррупцией, как и нет глубокого сотрудничества в этой сфере. Так же и на фоне унификации и стандартизации некоторых законодательных актов в сфере экономики стран ЕАЭС не происходит этот процесс в сфере противодействия коррупции.